

гуманистической сущностью педагогической профессии, а, во-вторых, интонационно-звуковой природой музыкального искусства, его эмоционально-духовной доминантой. Эмоциональный интеллект учителя-музыканта конкретизирован в таких понятиях как: «переживание», «сенсорно-эмоционально-интеллектуальное смыслоорождение», «образное мышление», «эмоциональная коммуникация», «эмпатийность», «самоконтроль», «саморегуляция». Полученные знания будут способствовать разработке структурно-функциональной модели формирования эмоционального интеллекта будущего учителя-музыканта как его индивидуально-личностного, профессионально значимого качества.

**Ключевые слова:** учитель музыкального искусства, эмоциональный интеллект, профессионально-значимое качество, урок музыкального искусства.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2019.

УДК 316.647.5:31

## НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗАРУБІЖНИМИ ДОСЛІДНИКАМИ

**Іванна Таргоній,**

аспірантка III року навчання, Рівненський державний гуманітарний університет, м.Рівне, Україна,  
ivanca18@ukr.net;

**DOI: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-02-47-52>**

У статті розглядаються наукові підходи до виховання толерантності зарубіжними дослідниками. Особливої **актуальності** набуває вивчення зарубіжного досвіду виховання толерантності в молодого покоління, оскільки його творче використання сприяє пошуку ефективного виховання молоді в дусі толерантності. Виховання толерантності надає можливість пізнання культури різних народів, створюючи тим самим передумови взаєморозуміння і пошани, позиції співпраці, що є запорукою соціальної міжнаціональної стабільності. Основу сучасного освітнього простору має скласти педагогіка толерантності, яка передбачає зміну системи людських відносин, побудову їх на взаємній повазі. **Мета дослідження** – розглянути підходи до виховання толерантності в молодого покоління у зарубіжному досвіді. **Методи дослідження** – теоретичні (аналіз, порівняння та зіставлення) – з метою вивчення літературних джерел, визначення термінологічно-понятійного апарату дослідження, узагальнення зарубіжного досвіду. **Результати.** Узагальнено змістову характеристику поняття толерантності як особистісної та професійної якості викладача, уточнено визначення основного поняття дослідження: «толерантність».

**Ключові слова:** толерантність, види толерантності, виховання толерантності, педагогіка толерантності, зарубіжні дослідники.

**Постановки проблеми.** Проблема виховання у молоді толерантності як моральної риси особистості є актуальною, оскільки у сучасному суспільстві набули розповсюдження прояви дискримінації, нетерпимості та неповаги до іншої точки зору.

Велике значення у вихованні Ж.-Ж. Руссо надавав принципам вільного виховання, надання дитині повної свободи. У праці «Еміль або про виховання» він писав: «Не давайте вашому учню ніяких словесних повчань; він їх повинен отримати з досвіду, не карайте його, тому що він не знає, що таке бути винним; ніколи не примушуйте його просити пробачення, адже він не зміг би вас образити. Позбавлений у своїх вчинках всілякого морального мотиву, він не може зробити нічого такого, що було б морально злим та заслуговувало б покарання ...» [12, с. 83]. Отже, Ж.-Ж. Руссо найважливішою умовою виховання вважає створення сприятливих умов для актуалізації внутрішніх, природних, сутнісних якостей дитини на основі свободи та опори на її особистісний досвід.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема толерантності знайшла відображення у працях О. Магієнко, В. Нечерди, Б. Рієрдона, Ж. Сартра, М. Таруми, М. Уолцера, В. Франкла, Е. Фромма, К. Ясперса та ін., які пронизані ідеями побудови толерантних стосунків між людьми в суспільстві.

Сучасні вчені-педагоги (Н. Асташова, І. Бех, Г. Безюльова, Л. Бернадська, С. Бондирева, В. Вульф, М. Горват, І. Сухопара, Т. Шеламова, С. Щуркова та ін.) досліджують проблему виховання толерантності у молодого покоління.

**Мета дослідження** – розглянути підходи до виховання толерантності в молодого покоління у зарубіжному досвіді.

**Методи дослідження** – теоретичні (аналіз, порівняння та зіставлення) – з метою вивчення літературних джерел, визначення термінологічно-понятійного апарату дослідження, узагальнення зарубіжного досвіду.

**Результати.** Узагальнено змістову характеристику поняття толерантності як особистісної та професійної якості викладача, уточнено визначення основного поняття дослідження: «толерантність».

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Принципове значення для педагогіки толерантності має концепція М. Монтесорі. Педагог зазначає, що школа повинна надавати простір вільним проявам особистості дитини.

На думку М. Монтесорі, мета виховання полягає в тому, щоб не втручатися в природний хід дозрівання дитини, а спостерігати за нею, допомагати її нормальному дозріванню; орієнтуватися на самостійність і самодіяльність, шанобливо ставитися до дитини [10].

Ключове значення для педагогіки толерантності мають погляди Л. Толстого, який став засновником концепції вільного виховання. Свобода виступає у його підходах як пріоритетний принцип навчання і виховання. Під свободою Л. Толстой розуміє ненасильницький вплив однієї людини на іншу, з метою формування у вихованця моральних звичок та якостей особистості [14, с. 85]. Він виступає за визнання прав дитини, акцентує увагу на створення природної атмосфери співпраці між учителем та учнем, яка повністю виключає примус. Л. Толстой вважає основними моральними якостями вчителя – любов до педагогічної праці та любов до дітей.

Проблема виховання толерантності знайшла відображення в педагогічній спадщині Я. Корчака. Його «педагогіка серця» проголошувала глибоку повагу до внутрішнього світу дитини. Він закликав дорослих не лише вчити дітей, а й учитися у них. Необхідною умовою виховання дитини, на думку Я. Корчака, є створення атмосфери взаємної довіри. Педагог зазначав: «Наша справжня національність – це Людство. Я помітив, що лише нерозумні люди хочуть, щоб всі були однаковими. Хто розумний, той радіє, що є літо й зима, молодість і старість, що є метелики і птахи, і різного кольору квіти й очі, і що є дівчатка і хлопчики, а хто не любить думати, того розмаїття, яке змушує працювати думку, дратує» [9, с. 112].

Особливого значення з точки зору педагогіки толерантності мають «Педагогічні інваріанти» С. Френе. Наведемо деякі з них:

Інваріант 18: Ніхто – ні дитина, ні дорослий не любить наглядати й покарання, які завжди сприймаються як зазіхання на їхню гідність, особливо, коли наявний факт публічності.

Інваріант 23: Покарання – завжди помилка. Воно принизливо для всіх і ніколи не досягає бажаної цілі. Це самий крайній засіб впливу.

Інваріант 24: Нове життя школи будується за принципами співпраці, тобто учням поряд з учителями надається право управління життям та діяльністю школи.

Інваріант 27: Майбутня демократизація суспільства готується демократизацією школи; авторитарна школа не може сформувати наступне покоління громадян демократичного суспільства.

Інваріант 28: В основі виховання – гідність особистості. Взаємна повага вчителя та учня є одним із принципів оновлення школи [16, с. 265–302].

Таким чином, С. Френе розглядає педагогіку ненасилля як умову успішного виховання дитини.

Значний інтерес з точки зору впровадження в педагогічну практику принципів толерантності відводиться у Вальдорфській педагогіці, що одним із принципів навчання та виховання дітей вважає моральні властивості вихователів і носить назву терпимості. В свій

час цей принцип був запропонований Р. Штайнером та мав продовження у його послідовників [8, с. 97].

К. Роджерс розробив ряд принципів, якими повинен керуватись учитель в своїй діяльності: демонструвати свою повну довіру дітям; завжди прагнути бути для учнів джерелом різноманітного досвіду, до якого постійно можна звернутися по допомогу, натрапивши на труднощі у вирішенні будь-якої задачі; розвивати у себе здатність відчувати емоційний настрій групи й приймати її; бути активним учасником групової взаємодії; відкрито виражати свої почуття в групі; прагнути до досягнення емпатії, що дозволяє розуміти почуття й переживання кожного школяра [11, с. 59–63].

Таким чином, відправним пунктом концепції К. Роджерса є визнання суб'єктивної природи людини.

Так, І. Кант у своїй праці «Про споконвічне зло у людській природі» (1792р.) зазначає, що кожній людині необхідно пройти крізь «нове творення», «зміни у серці» [9, с. 51]. Філософ стверджує, що в результаті у свідомості людини на зміну природному суперництву, себелюбству, жаданню панувати над іншими та придушувати інших приходить усвідомлення власного боргу підкоритися вимозі: «Вчиняй так, щоб ти завжди ставився до людства у своїй особі, і в особі будь-кого іншого, як до мети і ніколи не ставився б до нього тільки як до засобу» [1, с. 270].

Дослідник Л. Іонін зазначає, що виявлення інтересу до проблеми розуміння іншого пов'язане зі змінами у європейському світобаченні, що отримали назву – «антропологічна революція». Він зазначає, що початок антропологічної революції пов'язують з іменем німецького філософа XVIII століття І. Гердера, який вперше закликав розглянути різні культури як альтернативні відповіді на вимогу пристосування людської природи до навколишнього середовища [6, с. 23].

Антропологічна революція завдала удару по європоцентризму, що розглядав європейську культуру як «найвищу сходинку єдиного еволюційного підйому». «Всі ж інші культури розглядаються як такі, що наздоганяють, тобто такі, що орієнтуються на європейські культурні зразки, чи як тупикові, які відхиляються від загальної дієвої лінії розвитку культур» [6, с. 34]. Так, Л. Іонін стверджує, що на зміну цій еволюціоністській парадигмі, приходить плюралістична, що виходить з ідеї багатоманітності рівноцінних культур.

Отже, дослідники епохи Відродження і Реформації визнавали толерантність як чинник збереження громадського миру, відстоювали ідеї віротерпимості та релігійної свободи, багатоманітності рівноцінних культур, «розуміли толерантність як визнання іншої точки зору, терпимість до відмінностей інших людей, релігій, культур» [4].

Аналіз педагогічних досліджень з проблеми виховання толерантності у молодого покоління дозволяє стверджувати, що феномен «толерантність» розглядають, як: соціальну й особистісну цінність, «як усвідомлення особою необхідності доброзичливого або стриманого ставлення до відмінностей між людьми у широкому розумінні, уникнення нетерпимості, поцінювання різноманітності у природі, культурі, релігії, у людських стосунках».

Так, Е. Фромм пов'язує феномен толерантності з внутрішнім переживанням людиною власної свободи. У дійсності, зазначає філософ і психолог, свобода не існує в тому сенсі, в якому існує річ, свобода – це слово, абстрактне поняття. Існує лише одна реальність, акт самозвільнення у процесі розв'язання [1, с. 9].

За Е. Фроммом, в людини виникає бажання відмовитись від власної свободи, побороти почуття самотності та безпорадності [17, с. 39]. На його думку, бажання відмовитись від власної свободи породжує згубну потребу в покірності сильній і дбайливій владі; потребу в ідолах і міфах, національних стереотипах і ненависті до «чужих», «не наших» [17, с. 35].

Таким чином, Е. Фромм зазначає, що відсутність цінності свободи призводить до нівелювання цінності людини. Феномен толерантності, на думку вченого, «пов'язаний із внутрішнім переживанням власної свободи, з прийняттям свободи, як особистісної цінності» [17, с. 35].

В. Соловійов [13] розробив «космічну» доктрину, в яку вводить елементи етики, розмірковуючи над розвитком історичного процесу в напрямку стимулювання терпимості – від індивідуальної до суспільної.

У результаті актуалізації толерантності в суспільстві скрізь руйнуються «помилкові чи недостатні форми людських союзів (патріархальні, деспотичні, односторонньо-індивідуалістичні)» [5, с. 55–56].

С. Бондирєва, Д. Колесов [2] зазначають, що за відсутності причин для негативної реакції толерантність стає невимушеною, та попри позитивні підстави для її існування, – залишається проблемною. Автори виділяють наступні різновиди проблемної толерантності:

– толерантність підкори (ієрархії);

– толерантність вигоди – це вияв толерантності задуму. Індивід до певного часу терпить неприйнятну йому поведінку того, кого він намагається ввести в оману своєю надуманою терпимістю;

– толерантність вихованості – вияв її – це один із засобів особистого самоствердження; подібний індивід вважає «нижче власної гідності» виявляти інтолерантність;

– конструктивна толерантність – це один із виявів толерантності вигоди [5, с. 9 – 11].

Принципового значення для розуміння феномена «толерантність» мають ідеї Г. Безюльової, Г. Шеламової. Науковці зазначають, що педагогіка толерантності передбачає: культуру спілкування як розуміння іншого при діалозі, як взаєморозуміння та співпереживання; толерантне мислення як основа пізнання індивідуальності людини, її потреб, цінностей, поглядів, переконань та різноманітних форм виявлення в процесі спілкування, що дозволяють виховувати особистісні якості індивіда, трансформуючи їх у бік емпатії, взаємоповаги, почуття партнерства. Основними принципами «педагогіки толерантності» є: співпраця за довірою, психологічна екологія, правова культура, «право на відмінність» [2, с. 86–87].

Так, С. Франкл писав: «... величний моральний принцип любові до ближнього, хоча б лише у послабленій формі простого впізнання в іншій людині «ближнього», «собі подібного», інтуїтивного сприйняття його... як тотожної мені істоти, з долею яких пов'язана моя власна доля, співчутливого співпереживання – різного за мірою інтенсивності, але схожого за якісною істотою... цей принцип є непорушна і вічна основа, без якого неможливе ніяке суспільство» [15, с. 113].

**Висновки.** Аналіз філософської літератури дозволяє стверджувати, що феномен «толерантність» розглядався як: усвідомлення власного боргу (І. Кант) [8, с. 270]; прагнення людини досягнути розуміння з іншими, узгодити різні установки, орієнтації (П. Кінг) [18]; збереження людського в людині, подолання взаємовідчуженості (М. Бердяєв [3].

Таким чином, в основі визначення феномена «толерантність» наявне гуманістичне підґрунтя, ціннісне ставлення до інших людей, оточуючого середовища.

**Перспективи подальших наукових розвідок.** Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти розгляду феномену «толерантність» у наукових зарубіжних дослідженнях. Подальших розглядів потребують теоретичні аспекти формування толерантності у студентської молоді.

#### *Джерела та література*

1. Артюшкіна Л.М., А.О.Полянничко Сирітство в Україні як соціально- педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми.: Сум.ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. 226 с.
2. Безюльова Г. В., Шеламова Г. М. Толерантность: взгляд – поиск – решение. Москва: Вербум, 2003. 168 с.
3. Бердяев С.А. Судьба России. [составитель Ковалева К.П. М.: Советский писатель. 1990. 346.
4. Бернадська Л. В. Виховання толерантності в учнів 5–7 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». К., 2009. 20 с.
5. Бондырева С. К., Колесов Д. В. Толерантность. Введение в проблему. Москва-Воронеж, 2003. 273 с.
6. Ионин Л.С. Социология культуры. М., 1996. 280 с.
7. Кант И. Сочинения: в 6-ти т. М.: Мысль, Т.4. 1966. 305 с.
8. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности: Учебное пособие для слушателей системы дополнительного и профессионального образования. М.: Академический проект, 2004. 176 с.

9. Корчак Я. Правила жизни. М. : ИОКЦ. «Детство. Отрочество. Юность», 2012. 160 с.
10. Монтессори М. Антология гуманной педагогики. [сост. М. В. Богуславский, Г. Б. Корнетов]. Москва : Издательский дом Ш. А. Амонашвили, Московский городской педагогический университет 1999. 224 с.
11. Роджерс К. Несколько важных открытий. Вестник Московского университета. Серия 14., 1990. №2. С. 59–63.
12. Руссо Ж.-Ж. Эмиль или о воспитании. Хрестоматия по истории зарубежной школы и педагогики. Москва, 1971. С. 334–337.
13. Соловьев В. Оправдания добра. Нравственная философия: в 2-х т. М.: Мысль, Т.1. 1999. 892 с.
14. Толстой Л.Н. Путь к жизни. М.: Республика, 1993. 431 с.
15. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. 360 с.
16. Френе С. Педагогические инварианты. Избр. пед. соч. Москва, 1990. С. 265–302.
17. Фромм Э. Иметь или быть. М. : Прогресс, 1990. 336 с.
18. King P. The problem of tolerance // Government E. Opposition, V.6. №2, London, School of economics and political science, 1971. P. 172-207.

#### References

1. Artushkina L.M., A.O.Polyanychko. (2002). Orphanage in Ukraine as a socio-pedagogical problem (socio-legal aspect). Sum: Sum.DPU them. AS Makarenko.
2. Bezulevna G.V., Shelamova G.M. (2003). Tolerance: the view - the search - the solution. Moscow: Verbuem.
3. Berdyayev S.A. (1990). The fate of Russia. [compiler Kovalev KP M. : Soviet writer.
4. Bernadskaya L.V. (2009). Education of Tolerance in Students 5-7 classes of boarding schools in extracurricular activities: author's abstract. dis to earn a degree in Candidate ped Sciences: special 13.00.07 "Theory and methodology of education". К..
5. Bondyreva S.K., Kolesov D.V. (2003). Tolerance. Introduction to the problem. Moscow-Voronezh.
6. Ionin L.S. (1996). Sociology of Culture. M.
7. Kant I. (1966). Compositions: in 6-t. М. : Thought, T.4.
8. Kleptsova E.Yu. (2004). Psychology and pedagogy of tolerance: A manual for listeners of the system of additional and vocational education. М. : Academic project.
9. Korchak Y. (2012). Rules of life. М.: IOCC. "Childhood. Adolescence. Youth".
10. Montessori M. (1999). Anthology of humane pedagogy. [cons. MV Boguslavsky, G. B. Koretov]. Moscow: Publishing House S. A. Amonashvili, Moscow City Pedagogical University.
11. Rogers K. (1990). Several important discoveries. Bulletin of the Moscow University. Series 14. No. 2.
12. Russo J.-J. (1971). Emil or about upbringing. Reading books on the history of foreign school and pedagogy. Moscow.
13. Soloviev V. (1999). Excuse the good. Moral Philosophy: in 2 t. М. : Thought, T.1.
14. Tolstoy L.N. (1993). The way to life. М. : Respublika.
15. Frankl V. (1990). A man in search of meaning. М. : Progress.
16. Frene S. (1990). Pedagogical invariants. Izbr ped soch Moscow.
17. Fromm E. (1990). To be or be M.: Progress.
18. King P. (1971). The problem of tolerance // Government E. Opposition, V.6. No. 2, London, School of Economics and Political Science.

**Таргоний Иванна. Научные подходы к воспитанию толерантности зарубежных исследователей.** В статье рассматриваются научные подходы к воспитанию толерантности зарубежными исследователями. Особую актуальность приобретает изучение зарубежного опыта воспитания толерантности у молодого поколения, поскольку его творческое использование способствует поиску эффективного воспитания молодежи в духе толерантности. Воспитание толерантности предоставляет возможность познания культуры разных народов, создавая тем самым предпосылки взаимопонимания и уважения, позиции сотрудничества, что является залогом социальной межнациональной стабильности. Основу современного образовательного пространства должен составлять педагогика толерантности, которая предусматривает изменение системы человеческих отношений, построение их на взаимном уважении. **Цель исследования** - рассмотреть подходы к воспитанию толерантности у молодого поколения в зарубежном опыте. **Методы исследования** - теоретические (анализ, сравнение и сопоставление) - с целью изучения литературных источников, определение терминологически-понятийного аппарата исследования, обобщение зарубежного опыта. **Результаты.** Обзор характеристики понятия толерантности как личностной и профессиональной качества преподавателя, определение основного понятия исследования: «толерантность».

**Ключевые слова:** толерантность, виды толерантности, воспитание толерантности, педагогика толерантности, зарубежные исследователи.

**Ivanna Targonij. Scientific approaches to education of tolerance by foreign researchers.** The article deals with scientific approaches to the education of tolerance by foreign researchers. Particularly relevant is the study of foreign experience in the education of tolerance in the younger generation, since its creative use promotes the search for effective education of youth in the spirit of tolerance. **The purpose of the study** is to consider approaches to the

*education of tolerance in the younger generation in foreign experience. The problem of educating young people in tolerance as a moral feature of the individual is relevant, as in today's society, the spread of manifestations of discrimination, intolerance and disrespect to another point of view is relevant.*

**Methods of research** - theoretical (analysis, comparison and comparison) - with the aim of studying literary sources, definition of the terminology and conceptual apparatus of the study, generalization of foreign experience.

**Results.** The content description of the concept of tolerance as a personal and professional quality of the teacher is generalized, the definition of the basic concept of the research is specified: "tolerance". The analysis of pedagogical research on the problem of education of tolerance in the younger generation suggests that the phenomenon of "tolerance" is viewed as: social and personal value, "as awareness of the person's need for a benevolent or restrained attitude to the differences between people in the broad sense, the avoidance of intolerance, the appreciation of diversity in nature, culture, religion, human relationships". Thus, in the basis of the definition of the phenomenon of "tolerance" there is a humanistic basis, a value relation to other people, the environment.

**Key words:** tolerance, types of tolerance, education of tolerance, pedagogy of tolerance, foreign researchers.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2019 р.

УДК 003.03:091.01(=161.2)

## СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО РУКОПИСНОГО ШРИФТУ

**Марія Чабайовська,**

кандидат педагогічних наук, доцент,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна,  
mariya1609@ukr.net

**DOI:** <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-02-52-59>

*У статті розкрито окремі аспекти реформування кириличного письма: наведені основні його форми – устав, напівустав, скоропис, в'язь, буквиці як заголовні літери. Йдеться про те, що українська абетка до 1710 року, тобто до введення "громадянського шрифту" в результаті реформи Петра I, мала іншу форму. Відомий український каліграф, професор Василь Чебаник знайшов в архівах українську абетку, на основі якої створив сучасний шрифт під назвою "Рутенія". Обґрунтовано методичні рекомендації щодо вивчення названої теми в процесі вивчення дисципліни "Методика навчання письма" в педагогічних закладах вищої освіти.*

**Актуальність** досліджуваної проблеми визначається тим, що перед педагогічними закладами вищої освіти в умовах реалізації концепції Нової української школи поставлено завдання щодо розробки змісту професійної освіти та якості підготовки майбутніх учителів початкової школи. У зв'язку з цим уже здійснено корективи Галузевого стандарту підготовки вчителя початкових класів: в "Освітньо-професійну програму підготовки бакалавра: (галузь знань – 01 Освіта, спеціальність – 013 Початкова освіта) введено навчальну дисципліну "Каліграфія з методикою навчання в початковій школі" (нова назва – "Методика навчання письма"). Освітня нормативна програма з вищезазначеного курсу передбачає вивчення розділу "Письмо в історичному аспекті", зокрема питання про походження і розвиток писемності на українських землях. Розгляд проблеми становлення українського рукописного шрифту стає також актуальним у контексті прийняття Закону України "Про функціонування української мови як державної" (2019 рік) та внесення змін до правопису української мови. Освітня програма з "Методики навчання письма" передбачає вивчення розділу "Письмо в історичному аспекті". **Мета дослідження.** Охарактеризувати основні форми кириличного письма; подати відомості з історії творення українського рукописного шрифту; розробити методичні рекомендації щодо засвоєння означеної теми в педагогічних закладах вищої освіти. Для досягнення мети й вирішення поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження:** теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення) – на основі вивчення наукових джерел, зокрема лінгвістичної, психологічної, педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми, розглянуто окремі аспекти питання розвитку писемності на українських землях; емпіричні – педагогічне спостереження й аналіз занять з методики навчання письма, на яких здійснювалося вивчення означеної теми.

**Результат роботи.** У статті розкрито питання про реформування кириличного письма: наведено основні його форми – устав, напівустав, скоропис, в'язь, буквиці як заголовні літери, а також подано відомості з історії творення українського рукописного шрифту, зокрема про шрифт "Рутенія". **Висновки.** Обґрунтовано методичні рекомендації щодо засвоєння окресленої теми в процесі вивчення дисципліни "Методика навчання письма".